

TALENT: kritický přehled odborné literatury na téma nadání¹

PROSINEC 2024

MIROSLAVA FEDERIČOVÁ*, TOMÁŠ PROTIVÍNSKÝ*, EVA PEŇÁZOVÁ*

Shrnutí

Studie nabízí přehled významných světových empirických výzkumů zkoumajících fenomény spojené s lidským talentem, který dosud nebyl v českém prostředí k dispozici.² Zabývá se samotnou definicí talentu, modely rozvoje talentu včetně intervencí, veřejných politik a hodnocení jejich dopadů. Cílem přehledu je zájemcům z okruhu širší veřejnosti srozumitelnou formou nabídnout podrobný vhled do rozsáhlé a velmi důležité problematiky. Přehled přirozeně také otevírá dlouhou řadu otázek ohledně toho, co vlastně dnes víme, spíše ještě nevíme a měli bychom vědět, ohledně fenoménu nadání v České republice. Přehled výzkumů ze světa v této oblasti tedy představuje i inspiraci a motivaci k realizaci podobných či dokonce lepších empirických výzkumů u nás. Publikace nemá ambici být vyčerpávajícím textem a poznání a výzkumy v této oblasti se navíc stále dynamičtěji po celém světě rozvíjejí.

¹ Tato studie reprezentuje pouze názor autorů, a nikoli oficiální stanovisko Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK v Praze (CERGE). Za cenné komentáře a rady autoři děkují Patrick Gaule (University of Bristol, Global Talent Lab), Hynku Cíglerovi (FSS MU), Danielu Münichovi a Aleně Bičákové (IDEA, CERGE-EI). Veškeré případné nepřesnosti a chyby jdou na vrub autorů. Studie vznikla jako součást Talentu, společného projektu think-tanku IDEA při CERGE-EI a Nadace RSJ, a s podporou programu Strategie AV21 Společnost v pohybu.

² Původní odborná studie v anglickém jazyce, ze které tento dokument vychází, je dostupná [zde](#)

* CERGE-EI, společné pracoviště UK a NHÚ AV ČR, v. v. i.

Klíčová role talentu v moderních společnostech

- Lidský talent, kterým společnost disponuje, je zásadní pro mnoho oblastí života. Empirické studie dokumentují rozsáhlé přínosy vzdělání pro společnost. A to nejen pro samotné děti, žáky a studenty, ale i pro jejich okolí a širokou společnost prostřednictvím lepších životních rozhodnutí, vyšší občanské angažovanosti, nižší kriminality, potažmo cestou vyššího dlouhodobého hospodářského růstu a prosperity.
- Inovace jsou obecně považovány za hnací sílu hospodářského růstu vyspělých zemí a většina výzkumů ukazuje, že nadaní jedinci se mnohem častěji stávají vynálezci a inovátory a významně posunují hranice lidského poznání kupředu. Je proto klíčové, aby společnost nadání rozpoznávala již v raném mládí, poskytovala mu adekvátní podporu a umožnila naplňovat jeho potenciál.

Psychologický a pedagogický kontext

- V odborné literatuře neexistuje jednoznačný konsensus ohledně definice nadání a talentu. Psychologický výzkum se talentem, rozdíly v jeho úrovni mezi jedinci a procesem jeho vývoje zabývá již dlouhou dobu a lze vysledovat několik hlavních směrů, které chápou podstatu nadání a talentu odlišně. Stejně tak ani pedagogická praxe nenabízí jednoznačný způsob identifikace talentovaných žáků. I proto rozdíly v jejich zastoupení mezi žáky odráží především rozdíly ve způsobu identifikace.

Vzdělávání nadaných žáků

- V minulosti bylo vzdělávání nadaných častěji přehlíženo, protože se předpokládalo, že formálně vzdělaní žáci jsou schopni naplnit svůj potenciál bez větší podpory. Tento předpoklad se však ukázal jako chybný a dnes jsou včasná identifikace a vzdělávání nadaných vnímány jako zásadní pro rozvoj vrozených předpokladů do plného potenciálu. Klíčové aspekty vzdělávání nadaných představuje jejich identifikace, intervenční programy a hodnocení efektivity, důležité je také řízení tohoto procesu na všech úrovních vzdělávacího systému.
- Rozvoj nadání vyžaduje vytvoření podpůrného prostředí a jako intervence jsou využívány různé strategie. Obohacení učebních osnov a akcelerace se ukazují jako efektivní a relativně levné metody, které podporují rozvoj nadaných žáků. Selektace žáků na základě schopností může usnadnit výuku a její akceleraci v homogennějších třídách. Může však také prohlubovat nerovnosti ve vzdělávání, zejména v případě rané selektace žáků dle schopností, kdy hraje klíčovou roli rodinné zázemí žáka. Personalizovaná výuka v běžných třídách by proto měla hrát co největší roli. Hodnocení efektivity jednotlivých opatření je často nedostatečné.

- Sociální a ekonomické bariéry mnohým nadaným jedincům brání v rozvoji jejich potenciálu. Odborná literatura o těchto opomenutých dětech, které by se za jiných podmínek mohly stát i vědci nebo vynálezci, hovoří jako o ztracených Einsteinech. Nejčastěji se vyskytují v nízkopříjmových regionech a lokalitách, kde chybí vzory úspěšného a aspirativního chování. Pozitivní vzory jsou klíčové také pro překonání genderových nerovností: aspirace dívek jsou pozitivně ovlivněny spíše vynálezkyňmi v jejich okolí.

Doporučení na úrovni škol i vzdělávacího systému

- Ve školách by vzdělávání nadaných nemělo být ponecháno na jediném učiteli, mělo by se týkat všech pedagogů a vedení školy by mělo poskytovat supervizi a systematicky usilovat o zlepšování kvality ve všech oblastech výuky. Školy potřebují lepší podporu při identifikaci nadaných žáků, která by měla probíhat již v raném věku, být aplikována univerzálně na všechny žáky a založena na potenciálu spíše než na prokázaných studijních výsledcích. Vzdělávání nadaných je nutné více začlenit do formálního vzdělávání učitelů i do jejich dalšího profesního rozvoje.
- Klíčová je celková kvalita vzdělávacího systému na všech úrovních. Nedostatky a neefektivita ve vzdělávacím systému jako celku se promítají do všech oblastí, tedy i do vzdělávání nadaných. Lepší alokaci talentu je možné podpořit poskytováním spolehlivých informací o výsledcích studentů, kvalitě škol a přínosech vzdělání. Evaluace dopadů by měla být považována za důležitou součást každé intervence. Údaje shromažďované pro administrativní účely by měly být použitelné a měly by se používat k dalšímu rozvoji vzdělávacího systému.